

Beveik 100 metų trukusios fotostiklų klajonės

Mokslininkas, akademikas, visuomenės veikėjas, vienas iš Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigėjų Antanas Buračas Kretingos muziejui padovanojo unikalią dovaną – aštuonis fotostiklus, skirtus peržiūrai projektoriumi, 1920-1939 m. pagamintus įmonės „Pagalba mokyklai“ (Pomoc szkolna), įsikūrusios Varšuvoje, Krokuvos priemiesčio g. 38 name.

Ši įmonė išleido apie 80 rūšių įvairių mokymo priemonių: vadovėlių, prietaisų bei įrenginių, skirtų mokykloms ir jų laboratorijoms. „Pagalba mokyklai“ gamino ir projekcinius aparatus „Polon“, su kuriais mokymo įstaigos galėjo įsigyti kompleksus stiklinių fotoplokštelių su viso pasaulio miestų, kultūros ir istorinių paminklų bei gamtos vaizdais. Fotoplokštelių pakraščiuose buvo priklijuojamos popieriaus juostelės su atspausdintu ar užrašytu plokštelės eilės numeriu, objekto pavadinimu bei gamintojo pavadinimu ir adresu. Vaizdai, kaip ir įprasta ano laiko fotografijoje – juodai balti, tačiau buvo ir paspalvintų. Peržiūrėjus internetinius pasaulio muziejų archyvus, tokių stiklų dar pavyko atrasti tik trylika Lenkijos Fotografijos istorijos muziejuje. Juose įamžinti Italijos, Graikijos ir Gdynės (Lenkija) vaizdai bei kelių paveikslų reprodukcijos.

Aštuoni Kretingos muziejui dovanoti stiklai atskleidžia, kokia išsami ir plati informa-

cija buvo sukaupta šiose stiklo plokštelėse: nuo egzotiškos Rytų pakrantės iki Gdanskio karo uosto doko, nuo garlaivių armados iki belaidžio telegrafo aparato, anglies kasyklų skerspjūvio ar dabar jau nežinomos gamyklos baseinų žaliavai nuo nuosėdų atskirti...

Mums labiausiai įdomūs buvo du stiklai, kuriuose įamžintas XX a. pradžios Palangos pajūris. Viename matome kopas Palangos pajūryje už Olando kepurės: tolumoje kairėje – pušynas ir vėjo malūnas, dešinėje – sunkiai įžiūrimi pastatai, vila „Jūrapiilis“ („Komoda“) ir šaltųjų maudyklių pastatas.

Kitame – vėlgi smėlio kopos Palangos pajūryje: kiek kairiau ant kopos, pasisukusi į kairę stovi moteris. Nugarinėje stiklo pusėje matomas ant negatyvo buvęs spausdintas užrašas „Krajobraz wydmowy z okolic Połagi, znamienny dla południowych wybreżczy Bałtyku“ (Kopų kraštovaizdis Palangos apylinkėse, garsus pietinėse Baltijos pakrantėse). Apačioje ranka įrašytas numeris „9638“. Pa-

Smėlio kopos Palangos pajūryje. Paulinos Mongirdaitės nuotr.

didinus vaizdą, jo fone matome iš kitos pusės persispaudžiantį atvirkštinį tekstą, vadinasi stiklo pozityvas atspaustas ne iš originalaus negatyvo, o iš 1914 m. gegužės 30 d. savaitraščio „Ziemia“ (Žemė) p. 345 buvusios nuotraukos.

Šias dvi nuotraukas darė garsio to meto Palangos fotografė (pirmoji Lietuvoje fotografė moteris) Paulina Mongirdaitė. Daug savo darbų ji perleido Lenkijos kraštiečių draugijai, iš kurios, tikėtina, juos gavo ir „Pagalba mokyklai“ įmonė. Tokiu būdu kartu su projektoriais Lietuvos pajūrio nuotraukos pasklido po tuometinės Lenkijos, tarp jų ir Vilniaus krašto švietimo bei kul-

tūros įstaigas.

Kretingos muziejų šie fotostiklai pasiekė laimingo atsitiktinum dėka: šiuo metu gyvenantis Vilniuje kraštiečių, kraštotyriminkas Romualdas Beniušis užsuko į vieną fotoateljė ir netikėtai ant fotografo darbatalio pamatė stiklo plokštelę. Įsikalbėjęs paaiškėjo, kad ją atnešė Antanas Buračas, norėdamas pasidaryti Palangos nuotrauką. Šiuos fotostiklus apie 1988-1989 m. jis taip pat gavo dovanų iš vienos garbaus amžiaus vilnietės, Adomo Pilsudskio (Juzefo Pilsudskio brolio) turto dalies palikimo perėmėjos. Nuo 1901 m. A. Pilsudskis gyveno Vilniuje, 1909-1932 metais dirbo

Vilniaus miesto administracijos buhalteriu, buvo Vilniaus miesto tarybos narys, Vilniaus miesto viceprezidentas, 1935 m. pradžioje išrinktas ir į Lenkijos Senatą. 1935 metų gruodžio 16 dieną mirė Varšuvoje, palaidotas Vilniaus Rusų kapinėse prie pat kapinių tvoros, priešais jo motinos Marijos kapą, šandien gausiai lankomą iš Lenkijos atvykstančių turistų.

Dėkojame Antanui Buračiui ir Romualdui Beniušiui už dovaną muziejui ir užbaigtas beveik 100 metų trukusias fotostiklų klajones.